CZU: 159.922.27:316.624-053.6
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7357337

ROLUL FACTORILOR SOCIO-FAMILIALI ÎN MANIFESTAREA COMPORTAMENTULUI DEVIANT LA ADOLESCENȚI

Ana TARNOVSCHI
Republica Moldova
Corneliu TUNI
România

Personalitatea este un sistem bio-psiho-socio-cultural, care se constitue, fundamental, în condiţiile existenţei şi activităţii, începând cu primele etape ale dezvoltării individului. Din punct de vedere psihologic și social, familia este cadrul determinant al formării de trăsături sau structuri în organizarea psihologică a subiectului. Fiecare ne naştem cu un potențial uman care se valorifică şi se dezvoltă treptat, prin socializare şi asimilarea valorilor şi comportamentelor sub forma unei învăţări continue, atât din familie, cât și din societate.

Cuvinte-cheie: *personalitate, valori, factori sociali, familie, comportament deviant, adolescenți.*

THE ROLE OF SOCIAL AND FAMILY FACTORS IN THE MANIFESTATION OF DEVIANT BEHAVIOR OF ADOLESCENT

Personality is a bio-psychosocial and cultural system, which is fundamentally formed in the conditions of existence and activity, starting from the first stages of personality development. From a psychological and social point of view, the family is the defining basis for the formation of traits or structures in the psychological organization of the subject. Each of us is born with human potential, which is used and developed gradually, through socialization and the assimilation of values and behaviors in the form of continuous learning, both in the family and in society.

Keywords: *personality, values, social factors, family, deviant behavior, teenagers.*

Familia reprezintă primul context de viață, cu semnificație deosebită în edificarea personalității copilului, agent de bază al socializării, al procesului de însușire temeinică și liber consimțită a normelor, valorilor și regulilor de comportament concordate cu modelul etico-normativ al societății, asigurând-i capacitatea de a exercita adecvat rolurile sociale, de a participa conștient la urmărirea și la realizarea finalităților fixate, de a se sorienta corect în câmpul moral; capacitatea de a discerne între conduitele acceptate și cele neacceptate, între mijloacele legitime și cele nelegitime, între scopurile celor două tipuri de atitudini fundamentale rezultate din procesul de formare socială: conformism și nonconformism [1, 2].

În prezent, ținând cont de schimbările care se produc în societate atât la nivel economic, social, cât și cultural, este ușor să observăm influența lor neconstructivă asupra tinerilor. Analizând tendințele comportamentale ale tinerei generații, evidențiem numărul în creștere al acestor comportamente care sunt din ce în ce mai des întâlnite.

În familiile disfuncționale, indiferența părinților față de copiii lor, atitudinea neconstructivă, iresponsabilitatea de a le oferi educație decentă exercită o influență semnificativă asupra copiilor. Aici este important să menționăm că nu doar în familiile defavorizate pot apărea situații ce țin de comportamente deviante, ele apar și în familiile funcționale. Cel mai des, acest aspect se manifestă atunci când nu există contact emoțional între părinți și copii și, drept urmare, nevoile emoționale ale copiilor nu sunt satisfăcute. Adolescenții încercând să compenseze lipsa conexiunii emoționale cu altceva, cel mai des ajung să găsească refugiu în lumea exterioară. Cercetările arată că o astfel de situație duce la faptul că tinerii încep a devia prin a duce un stil de viață amoral, dictat de cel din societate [2].

Familia poate avea impact asupra formării comportamentului deviant prin sistemul existent de pedepse și recompense într-o anumită măsură. Când pedeapsa este aplicată, părinții ar trebui să trăiască un sentiment echilibrat și să nu includă și recompensele, deoarece ele pot forma la copil sentimente de permisivitate și egoism. Când adulții îndepărtează copiii în instituțiile speciale (orfelinate, școli cu sejur de zi), ei trăiesc un sentiment de inutilitate, singurătate, furie față de părinți, care afectează psihicul celor mici. Neglijarea poate fi manifestată și în mediile familiale; de regulă, aceasta este cauzată de angajarea părinților la locul de muncă pe perioade lungi, astfel ignorându-le nevoile. În baza celor menționate mai sus, ajungem la concluzia că motivele și factorii care cauzează probleme în familii stau la baza tulburărilor interpersonale; cu alte cuvinte, nu nivelul situației financiare a familiei, ci climatul psihologic este un factor patogen.

Familia este cea mai importantă instituție în care copilul învață a socializa. Rolurile tatălui și ale mamei sunt extrem de semnificative, în special în procesul de educare a copiilor. Modul în care se formează sistemul de valori depinde și de societatea în care aceștia trăiesc. Rolul de bază al mamei este de a asigura legăturile emoționale pozitive în cadrul familiei, creând un echilibru favorabil și un context constructiv pentru dezvoltare. Dezavantajul educației familiale ține de lipsa valorilor morale și a experienței negative a părinților în copilăria lor, precum și de caracteristicile distructive ale comportamentelor părinților.

Valorile și atmosfera vieții de familie determină creșterea familiei și dezvoltarea personală a unui adolescent, contribuie sau împiedică la dezvoltarea și autorealizarea lui. Identificând-se cu familia sa, adolescentul recreează și păstrează părerile, atitudinile, tradițiile, modelele comportamentale și stilul de comunicare acceptate în cadrul ei [3-5].

Tot în familie încep a se pune bazele valorice ale ființei, aspirațiile de viață ale unei persoane, orientările sale fundamentale de valoare în baza cărora se formează: spiritul civic, nivelul de spiritualitate, atitudinile față de diverse etnii. Fiind crescut în familie, observând relația dintre părinți, un adolescent începe să realizeze rolurile familiale pe care le va avea în viața adultă și, de asemenea, un adolescent începe să-și determine poziția în problemele de relaționare cu reprezentanții de sex opus. Familia permite și contribuie la maturizarea socială a unui adolescent, asociată cu autodeterminarea civică: conștientizarea poziției de membru al societății, formarea unei anumite atitudini față de necesitatea îndeplinirii obligațiilor și responsabilităților civice. Un adolescent se adaptează comportamentului părinților în contextul relației cu ceilalți copii. Nu viața îl educă, dar el se adaptează la situațiile de viață. În acest sens, un adolescent are nevoie de modele de educație, de interacțiune culturală, care sunt oferite în familie.

Pentru adolescenți, pe lângă situațiile de mai sus, mai pot deveni traumatizante și următoarele aspecte: 1) incapacitatea de a răspunde așteptărilor familiei (de a fi un student excelent, deținător de performanțe); 2) confruntarea cu o responsabilitate excesivă pentru ceilalți membri ai familiei (frații mai mici, surorile); 3) respingerea copilului de către profesor, colegi; 4) incapacitatea de a face față sarcinilor școlare sau antrenamentelor exigente; 5) separarea de familie, schimbarea personalului școlar, schimbarea reședinței; 6) traumatisme, boli somatice grave; 7) situații legate de abuzul asupra copiilor [6].

Printre numeroși factori de risc, care afectează devierea comportamentului adolescentului, un loc important este acordat factorilor socioeconomici: securitatea materială, condițiile de trai, componența familiei și statutul său social. Sărăcia accentuată a populației împreună cu prăbușirea instituțiilor ideologice a crescut numărul de familii disfuncționale. Creșterea copiilor în familie este în mare parte subiectivă, în funcție de nivelul de moralitate și cultura părinților, de idealurile și acțiunile lor, experiența de comunicare socială și componența familiei. Aceasta poate inhiba formarea calităților etice și umane ale unei personalități armonios dezvoltate. De cele mai multe ori copiii învață nu doar aspectele pozitive, ci și modelele negative ale comportamentului parental, uneori până la extreme.

În familiile disfuncționale există o tendință pozitivă în ce privește creșterea și relaționarea copiilor, dar ea este cel mai adesea situațională. În primul rând, în astfel de familii predomină interesele personale, iar condițiile sociale și de viață, lasă de dorit, fapt ce devine relevant în răspunsurile copiilor. S-a constatat că nu structură familiei se face responsabilă de apariția comportamentului deviant al copiilor, ci marile ei „lipsuri" – carența familiei, incapacitatea sa psihologică, pedagogică și morală [6] .

W.Gode clasifică familiile dezorganizate în următoarele tipuri:

- ✓ Familia incompletă unită sau nelegitimă;
- ✓ Familia dezmembrată prin îndepărtarea unui soț (separare, divorț, părăsire);
- ✓ Familia de tip „cămin gol"; partenerii sunt împreună, dar interrelaționarea și intercomunicarea sunt realizate minim;
- ✓ Familia în criză – lipsește un soț din cauza decesului, privare de libertate, război;
- ✓ Existența unor cauze ce duc la eșecul rolului marital (retardarea mintală a copiilor, psihoza unui membru din familie, condiții fizice cronic incurabile) [2, 6].

Studiile despre comportamentul deviant al adolescenților arată că, în măsură mare, atmosfera din familiile dezorganizate, prin lipsa autorității părintești, a controlului, precum și a afecțiunii acestora, i-au determinat pe copii la adoptarea unor acte antisociale. Astfel, prin separarea părinților și dezorganizarea familiei se pot contura serioase tulburări afective și comportamentale care creează inadaptare socială, precum și anumite tulburări de personalitate. Alți autori evidențiază că principala sursă a agresivității infractorilor sunt modelele comportamentale întâlnite în familia dezorganizată de apartenență. Familiile caracterizate printr-un potențial conflictogen ridicat și puternic deviate din punct de vedere psiho-moral afectează pregnant maturizarea psihologică și socială a copilului. Fuga de acasă a copilului, asociată cu lipsa de supraveghere parentală, îl determină să adere la grupuri extrafamiliale cu un mare impact deviant asupra comportamentului [6; 8].

În prezent, sunt trasate câteva domenii importante pentru prevenirea și depășirea formelor negative de comportament deviant al adolescenților:

1. Îmbunătățirea rolului instituțiilor educaționale în prevenirea și depășirea comportamentului deviant al adolescenților;
2. Utilizarea capacităților pozitive ale mass-media și protejarea copiilor și adolescenților împotriva impactului lor negativ;
3. Creșterea rolului familiei în prevenirea comportamentelor deviante;
4. Dezvoltarea unui program de consiliere și asistență extracurriculară pentru familiile și copii care depășesc un comportament decent [2].

5. Crearea unui grup de specialiști care să sprijine adolescentul și membrii familiei sale;
6. Crearea unui mediu propice care să creeze armonie în relația dintre și familia sa;
7. Crearea grupurilor de suport de diferit profil pentru oferirea suportului pentru adolescenți;
8. Organizarea evenimentelor pentru a atrage atenția asupra problemelor adolescenților cu un comportament deviant [1].

Astfel, concluzionăm că personalitatea unui adolescent se formează prin interacțiunea cu alte persoane care au un rol important în dezvoltarea sa. Putem menționa rolul familiei și impactul ei asupra adolescentului, acesta fiind mai puternic decât cel al școlii sau al societății în ansamblu. Prevenirea comportamentului deviant al adolescenților este înțeleasă ca activitate socială și pedagogică vizată a instituțiilor familiale și educaționale, a instituțiilor și organizațiilor publice de stat și private, care au ca scop prevenirea riscului de comportament deviant al personalității prin formarea de valori morale și cunoștințe legale, abilități și interese social utile. Este important să menționăm că familia este o societate unică, fiind un sistem complex de relații cu impact asupra creșterii armonioase a copiilor.

Referințe:

1. ALBERT , O. *Sociologia deviantei*. Iași: Polirom, 2002. 325 p.
2. CUZNEȚOV, L. Parteneriatul și colaborarea școală-familie-comunitate. Chișinău: Primex cpm SRL, 2018. 186 p.
3. DAVIDESCU, E. *Psihosociologia comportamentului deviant*. Chișinău: UPSIC, 2016.. 232 p.
4. HUDILEANU, A. *Devianța comportamentală la elevi*. Sibiu: Psihomedia, 2001. 246 p.
5. PERJAN, C. *Coordonate teoretice ale comportamentului deviant*. Chișinău: UPSIC, 2011.. 277 p.
6. NEAMȚU, C. *Devianța școlară*: Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament. Iași: Polirom, 2003 .
7. RĂȘCANU, R. *Psihologia comportamentului deviant*. București: Editura Universității, 1994.
8. VERZA, E. *Psihologia vârstelor*. București: Pro Humanitate, 2000.

Date despre autori:

Ana TARNOVSCHI, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Departamentul Psihologie; prodecan, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

E-mail: a.tarnovschi@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2217-6237

Corneliu TUNI, psiholog practician, Spitalul Clinic de Urgență pentru Copii „Sf. Maria", Iași, România

E-mail: cornell_tuni@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-7193-2871